

AGINTEA, GIZARTEA, INFORMAZIOA ETA KAZETARIAK

LUIS MENDIZABAL

Plataformaren azken idazki/manifestuari izenburu bat ematerakoan, eremu honetan oso klasikoa den izenburu bat aurkeztu zuen idazleetak norbaitek: «Demokrazia eta Informazioa». Hainbat bider genuen erabilia garai batez binomio hau, ez bata ez bestea genituenean, ezen ingurune demokratikoan informazioak eduki lezakeen egitekoa berriro definitzeari ekiterakoan, besterik gabe, ia inertiaren eraginez, atera zen ohizko izenburua. Ez, ordea. Berehala ohartu ginen ez zela lehen bezala. Ez geunden diktadurapean, demokrazia eskatzen, informatzeko eskubidea, besteren artean, ekintzan jartzeko; informazioa erantzat berarentzat askatasuna eskatzen

ari ginen, haatik, ingurune demokratiko batetik. Plataforma sortzera bultzatu gintuena, eta azken gogoeta honetako idazkiaren ardatza hain zuzen, hau izan zen: hala deituriko demokraziaren mekanismoetatik, informazio-askatasunaren beraren oinarria erasotzen, manipulatzeko ari zela salatzea, alegia. Honegatik aldatu genuen binomioaren ordena eta beste hau eman «Informazioa eta Demokrazia».

Bizi ditugun bezalako aldaketa-aldiotan, ez naiz ni izango gure lanbidearen oinarri etiko eta deontologikoak argi daukela eta kazetaritzaren ihardunean eta komunikabideen gizarte-eginkizunean sortzen diren arazo guztiei erantzuten diela esango duena. Baina, irudi klasikoa emango badut ere, gorde litezkeela uste dut —eta hala behar— funtsezko zenbait oinarri nagusi; komunikabideen jokabideetatik, azken aldian gure inguruan arrisku larriak dauden oinarriak, alegia. Zehatzago, hauxe esango nuke: bilakaera bat ari dela gertatzen komunikabideen jokoan, informazioak sistema demokratikoa indartzen duten elementu-multzoari ematen dion ekarpena arriskuan jartzen duten jarreretara.

INFORMAZIOAREN INSTRUMENTALIZAZIOA

Txarrerako bilakaera horren punturik funtsezkoena, nire iritziz, zera da: informazioaz egiten ari den instrumentalizazioa, alegia. Informazioa ez da ari helburutzat hartzen, besterik gabe, beste hainbat helburu lortzeko erabiltzen da baizik. Ez da ezer berria hori, informazioa bere hartan helburutzat hartzeak utopia izanez jarraituko duen bezala, baina egia da, era berean, inoiz baino nabarmenagoa dela gure artean informazioari egozten ari zaion edo zeinaren menpean jartzen ari den instrumentalizazio eta «zerbaitetarako erabiltze» horiek.

Idazkian esaten denez, ikuslea/irakurlea/entzulea baldintzatzeko eta maneiatzeko erabiltzen dira komunikabideak: manipulatzeko, azken batean, eta bahiketa baten aldeko edo aurkako manifestaldira joan behar duela esateko. Baina hori ez da egiten, normala litzatekeen bezala, komunikabide bako-

tzaren iritzia azaltzen duten editorialen bidez: berri-emate soil eta xeheentzat gordeak dauden orrietatik dator, baizik, orientabidea. Era berean, edozein arazo publikori buruz iritzi-jarrera berezi bat sortzeko elementuak —ez beti infomaziozkoak— ezustean bezala sartzeko ere erabili ohi dira komunikabideok. Baita —publikoak edo pribatuak izan, berdin da— komunikabide horien administrazio-kontseiluetako partaideei onura politikoa edo ekonomikoa ekarriko dion edozein erakunderen propaganda egiteko ere erabili ohi dira.

KOMUNIKABIDE PRIBATUAK

Argi dago komunikabide pribatuak beste edozein enpresa bezala direla eta etekin komertzialaren printzipioen arabera ibili ohi direla. Orain bezala, lehen ere. Zergatik, orduan, komunikabide pribatu horiek orain gehiago instrumentalizatzen dute informazioa beren interesetara lehen baino?

Lanbide honetan transiziotik gaur arteko garaia —hamabost edo hogeitau urte— ezagutzeko adina denbora daramanak badaki kazetariok diktadura frankistaren azken-aldera, askatasun gehiago genuela kazetari-enpresaren esparru barnean informazioa objektiboki emateko, gaur baino. Oraindik iraganera lotuta zeuden egunkari bat edo beste izan ezik, 74az edo 75az gero sortzen hasi ziren aldizkari eta egunkari berriak —Franco bizirik zegoen, oraindik— askatasunen aldeko borrokan sartuta zeuden eta, urte haietako muga estuen barnean ere, demokrazia lortzen lagun zezakeen informazio politiko eta sozial oro bultzatu ohi zuten. Argitalpen berriaren enpresa-etorkizuna bera estatu espainiarra demokratizatzearen baldintzapean zegoen eta, honegatik, ez bakarrik ez zuten oztoporik jartzen informazioa askatasunez emateko, horixe bultzatzen zuten baizik, argitalpenon administrazio-kontseiluetatik bertatik. Behin diktadorea hil eta gero, transizioa ez-traumatikoa izan zitekeela ikusten zenean, ohizko egunkariak eta irratiek ere demokraziaren aldeko apustua egin zuten eta lehen frankismoarekin bizitzera ematen ziren erredakzio haietan ere politi-

kaz eta alderdi politikoez idazten hasi zen; lan-taldeak ireki behar izan zizkioten, horretarako, ernetzen ari zen mundu politiko berriarekin ezagupidea eta harremanak zituen belau-naldi berriari.

Ingurune zabal hau gure herriari egokitzen badiogu, estatuko gainontzekoa baino politika-borbor biziagoan, erraz ulertuko da komunikabideen ikuspegia erabat aldatu izana 75-80 urteak bitartean. Euskadin, gainera, transizioak Autonomi Estatutua zekarren, gure burujabetza-instituzioak sortzea eta autonomi konpetentziak transferitzeko bide luze eta geldia. Gutxi-asko hiritarren gehiengo nahiko zabalak onartzen zituen helburuak ziren denak; komunikabideak, honegatik, behartuta zeuden prozesu honetan murgilduta jarraitzea, hau da, talde-interesak komunikabide bakoitzaren aurretik jartzen zituen informazio-mekanismoak eta informazioa ulertzeko era bultzatzea. Gehiengoaren politika- eta informazio-joerak, gainera, bat zetozen komunikabideon merkataritza-helburuekin, hau da, gehiago saltzen zuten transizio demokratiko horretaz gehiago eta hobekiago informatzen bazuten. Ondorioa: irabazten ateratzen zen informazioa, honen adiera hertsia eta garbienean. (Salbuespen bat egin beharra dago: informazio aske eta demokratikoa bultzatzen zuten haizeok ez zeuden berdin zabalduak gai-eremu guztietan: beti izan zen errazagoa informazio egiazkoa eta sakona eskaintzea politikaren eremuan ekonomiarekin baino. Negozioen mundua edota, komunikabideetako Ekonomi sailak, beti gertatu ziren politikakoak baino itxiagoak).

Esan dezadan, 75-85 bitartean jarri genezakeen urte-tarte horretako informazio-erabilpenaren berezitasun denak aipatzeko, falta den bat, gertakariak nola doazen ikusita, orain artekoak bezain garrantzizkoa gertatzen ari dena: profesionalen jarrera, alegia. Kazetari asko sartzen zen urte haietan lanbide honetan, lanaren alderdi sozial eta politikoagatik. Gutxi ziren, gainera, oraindik, eta komunikabide berriek behar zituzten erredakzioetako lan-taldeek, une hartako Kazetaritza-fakultate apurretatik ateratzen zirenia guztientzat eskaintzen zuten lana.

ZER DA ALDATU DENA?

Zer da lehen deskribatu dugun egoera hartatik hona aldatu dena? Hain erabatekoa izan da aldaketa, ezen errazago litza-tekeela zer ez den aldatu esatea.

Behin demokrazia eta autonomi erakundeak finkatu zirenean, informazio-mekanismoak eskatzen eta bultzatzen zituen helburu politikotetan bat etortze nagusi hura galdu egin zen eta, ondorioz, ahuldu egin zen informazioak zuen lehen mailako egitekoa. Egunkarien edo aldizkarien enpresa argitaratzaile bakoitzak erabakia zuen, jada, publizitate-opiletik zuen zatia. Komunikabide bakoitzak, handik aurrera, transizioaldia gidatu zuten amankomuneko helburuen lekuan, norberaren interes partikularrak ipini zituen: merkataritza-kuota, enpresa-errentagarritasuna eta bere ideologi ingurunea sendotzeari begira zeudenak, hain zuzen. Erakunde demokratikoak eta autonomia sendotu eta gero, komunikabide bakoitzak nahi zuena egin zezakeen, faxista edo antiabertzaleetat salatua izateko beldurrik gabe. Hori gaintitua zegoen.

Gaur egun iritzi publikoak ere aldatu egin du bere balioen mailaketa. Lehen aipatu ditugun arrazoi horiexengatik, bakar-kako helburuek eta interesek, gaur egun, lehen baino pisu handiagoa dute taldekoen aldean. Honek talde-eskuhartzearen ahultzea ekarri du eta gaur ez da beharrezkoa egiten eguneroko gertakariekiko lotura, hau da, informazioarekikoa.

Koka dezagun ingurune honetan, azkenik, kazetarien belaunaldi berria. Milaka kazetari berrik, gehienbat, bere erraztasunagatik eta kazetari-lanaren kanpo-irudiagatik aukeratu dute karrera hau, eta ez aurreko belaunaldiaren arrazoi sozio-politikoagatik. Belaunaldi baten eta bera haziz doan gizarte-ingurunearen arteko harremana oso da estua eta, horregatik, 60-70eko hamarkadetako kazetarien belaunaldiak ez du zeri-kusirik 80-90ekoarekin. Ez lanbide honekiko pertsona-inplikazioan, ez lanpostuaren egonkortasunean. 70. hamarkadan komunikabideen erredakzioak ugaltu egin baziren, 90.ean murrizten ari dira eta, langabeziaz gain, lanpostuaren behin-behinekotasuna ageri da. Zer nahiago Berlusconi tankerako

komunikazio-enpresari apalagoak, bere lanbidearen gizarte-konpromisurik gabe, kosta ahala kosta lan bila dabilen kazetari-belaunaldi bat nahi bezala erabiltzea baino?

Guzti honen emaitzak begi-bistakoak dira. Baldintzak ipintzen zaizkie informatzaileei, informazio zuzendua, kontrolatua, instrumentalizatua eman dezaten, helburu batzuen arabera.

GOBERNU-KOMUNIKABIDEAK

Gizarte modernoetan agintaritza publikoari dagokio merkatu-legearen joko soilak sortarazten dituen desbideraketak zuzentzea. Gizartea autobabesteko lege hori informazioari ezarri gero, komunikabide publikoak dauzkagu. Euskadik, bere autonomi agintaritzako erakundez hornituz dagoen neurrian, bere berekin diren komunikabideak sortu zituen, hau da, irrati eta telebista publikoak. Baina transizioaren azkenaldiko ingurugiro politiko hartan, EITB ez zen jaio informazioaren gizarte-eginkizun soil eta, seguruenik, utopikoa bultzatzeko, komunikabide espainolen aurrez-aurreko kontrainformazio-indarraren euskal tresna nazionalista izateko baino. Horregatik eratu zen RTVE ren antz eta irudira; hau, berriz, aurreko erregimenaren tresna berezi eta propioa zen. Eta izakera honetan dirau oraindik ere; oraindik hilabete bakarrik dela, RTVE ren Zuzendari Nagusi den García Candauk honela zioen elkarrizketa batean (*El País*, 1994ko martxoaren 20an): «Irratitelebista publikoak Estatu-eginkizuna du eta bidezkoa da, honenbestez, Gobernu a rekin zerikusia izatea». RTVE ren zuzendaritzan denbora gehien daraman Zuzendari Nagusia, honelakoa esatera iristen da: «Zenbaitetan, zoritxarrez, RTVEk Gobernu a reko askatasun osoa du eta zoritxarrez diot, zeren eta menpetasunezko ha r rmanez ez bailirateke izango etxe horretan jasaten ditugun zenbait arazo».

Norantz goaz? Komunikabide espainiarren zuzendaria finantza-arazoez ari da, baina hauek diren bezain larriak izanda ere, ezin dira Gobernuaren esku horrela utzi. Baina haxe da

gertatzen dena. Bai Espainian, bai Euskadin. RTVEen eta EITBn. Bata zein bestea berdin-berdinak dira.

Zer da gertatu dena? Estatu espainiarrean ez dagoela komunikabide publikorik, besterik ez. Ez dira komunikabide publikoak: gobernu-komunikabideak dira eta, honenbestez, txandako gobernuaren zerbitzura daude, hau da, txandako alderdi politikoaren zerbitzura eta beren eginkizuna ez da iritzi publiko informatua berma lezaketen informazio-mekanismoak bultzatzea, zeharo beste ertzekoa baizik. Beren eginkizuna gobernuaren propaganda-tresna izatea da, gobernuaren ozengailu izatea, hiritarrek gobernuak nahi duena jakin dezaten eta nahi ez duenaren berririk, ez.

Komunikabide pribatuetan bizi izan den eboluzio bera bizi izan da transizioan zehar euskal komunikabide publikoetan ere. EITBren lehen urteetan anitzagoa zen informazioa, Gobernuak gutxiago zuzendua eta kontrolatua. Gaur, mapa politikoa finkatu denean, zoritxarreko dibertsioa gertatzen da ETBren eta TVEren arteko konparaketa. Tamainaz dira desberdinak; gaitzuekoa berdina da. Eta eskala berdinean begiratzen ditugunean, Teleberriak Telenorterekin konparatuz, etsitzeko moduko emaitzak jasotzen dira. Gertakari berak, herri berberatik begiratuta, desberdinak gertatzen dira, hala ere. Zergatik? Albistegi bat PSOEren giltzarri politikoetatik zuzendua dagoelako eta bestea EAJren giltzarrietatik. Non da gizartearen eta iritzi publikoaren zerbitzuko egiazko informazioa? Non dira eta zer egiten dute kazetariak?

GURE ERANTZUKIZUNA

Nik ez dut beste irtenbiderik ikusten. Ez dira izango ez enpresa pribatuak eta ez gobernua egoera hau aldatu nahi dutenak. Kazetarioi tokatzen zaigu lehen aurrerapausoak ematea egoera triste honi buelta ematen hasteko. Nola? Hor dago koxka.

Berriro diot aldaketa-garaia bizi dugula, eta ez da erraza gertatzen agintaritzaren eta informazioaren arteko harreman-

-mekanismoek hamar edo hogeit hamar urte barru nola funtzionatuko duten aurriraketa. Europar batasuna finkatuz doan heinean, ekonomi inguruneak gaur egun aldatzen ari diren era berean aldatuko dira gure ingurune politikoak ere; eta ondorioz, informazioaren ingurunea eta agintaritzak informazioaren gain dagien presio-esparruak ere aldatu egingo dira.

Komunikabide publikoak, ikusentzunezkoak gehienbat, kontrako haizea dute. Kostuen etengabeko igoerak mistoagoak izatera bultzatuko ditu telebista publikoak eta produkzio pribatuak gero eta eskuhartze handiagoa izango du publikoekin batera. (Hau hala gertatzen ari da jadanik ETBn). Produkzioa erabat pribatua izango da gero eta hedaketarako sarea bakarrik izango da publikoa; izan ere, gobernuak informazioaren eta komunikabideen mundua kontrolatzeko azken tresna horri helduko baitzaizkio. Eta azkenik, dena pribatua izango da, komunikazioetako enporio erraldoiek aginduko dute, publikitateari esker biziz telebista kanal irekietan eta kuotei esker, kablekoetan eta kodetuetan.

Kazetari-enpresa pribatuak ari dira jadanik prestatzen aldi berri hauetarako. Hitz giltzarria kontzentrazioa da. Urte gutxi barru ez da komunikabide pribaturik geratuko, Europa-mailako enpresa-talderen bati atxekitzeke. Prozesu hau ere ez dago urrun. Euskadin irakurtzen diren egunkarietako hiru laurdenak estatu-mailako enpresek argitaratuak dira eta laster Europa-mailakoak izango dira. Madrilen egunkari guztiak daude Europa-mailako taldeei atxekirik. Geratu ahal izango dira tokian tokiko komunikabide txikiak, baina informazio osagarria bakarrik eskainiko dute.

Ikuspegi honen aurrean —egungoa eta, zenbaitzuek uste dutena baino azkarrago, gainera datorkiguna— eta informazioaren munduan dauden interesak ezagutuz, zer egin dezakegu informazioak gizarte-eginkizun demokratikoa edukitzea nahi dugun kazetariok? Ez dut uste erantzuna edo soluziobidea —lehen une batean behintzat— gizartearen ustezko berrarmaketa moral edo etiko batetik etor litekeenik. Nire ustez lehen pausoa, geuri, kazetariok tokatzen zaigu ematea, gure lanaren gero eta profesionaltasun handiagoaz. Zenbat eta handiagoa izan

gure profesio-gaitasuna, zenbat eta hobekiago ezagutu gure inguruan gertatzen dena eta zenbat eta gehiago sakondu berri ematen dugun horretan, orduan eta gutxiago erabiliko gaituzte. Menderatzen ez ditugun gai eta albiste horietan, entzundakoaz besterik idazten ez dugun horietan eta entzuteko dioskuten horiei entzuten diegun horietan, hor erabiltzen gaituzte, hor iruzur egiten eta bestek erabilarazten eta besteri iruzur egina arazten. Baina arrazoi batengatik edo besteagatik egiarnalderdi biak ezagutzen ditugun gai haietan, ikertu ahal izan ditugun gai haietan, hor ez digute gure zuzendariek zer idatzi behar dugun esaten. Dakiguna adierazten diogu ikus-entzulegoari/irakurlegoari. Gertatzen dena zera da: oso gutxitan jakin ohi dugula ezer, idazten dugun hartaz.

Badakit gure lan-egoerak ez direla profesio-gaitasun hau areagotzeko aproposenak; badakit baita lanaren behin-behinekotasunak lehen mailan jartzen dituela kazetariaren bete-behar sozialen faktore «jasoak» baino zakarragoak eta materialistagoak direnak; baina arrazoi norberekoi eta materialista horiengatik bederen, geu gara lehen interesatuak eta lehen onuradunak, lanbidearen duintasunari eusteko. Oso erraza da aginteak nahi duena idaztea eta zabaltzea. Horretarako ez da kazetaririk behar. Ez dituzte behar izan inoiz. Eginkizun horretarako, ordezkariak erabili ohi ziren lehen; gero teknologia arduratuko da horretaz. Ez gara beharrezkoak, kazetariok, eginkizun horretarako.

Euskaratzailea:
ESTEBAN AGIRRE